

GRÓH GÁSPÁR (1953) Budapest

GRÓH GÁSPÁR

Lenin 100+51

In memoriam herceg Potyemkin

Hogy miért nem szeretek érettségi találkozókra járni? Ezer és egy okból. Nem azért, mert miközben úgy teszünk, mintha nem telt volna el együttlétünk óta ezer év, azt kell látnunk, hogy odalett valahai hamvasságunk, hanem mert borzasztó magányos vagyok ebben a valaha valamennyi akolmeleget mindig kínáló közegben. Mert éppen a közös emlékeket nem sikerül földidézni. Látom másokon is: közösnek gondolt történeteikkel magukra maradnak, ahogy az én emlékeimre sem emlékszik más rajtam kívül. (Ahogy én sem az övékre.) Nincs is mit beszélni arról, ahogyan a matematika írásbelin, vállalva némi kockázatot, három közeli cimborának is elküldtem egy-egy (vagy tán két) példa megoldását, egyedi változatban, hogy ne hasson másoltnak. Most meg azon tűnődnek, hogyan volt lehetséges, hogy gond nélkül túljutottak a tudásuk alapján legyőzhetetlennek gondolt akadályon. Elég, hogy akkor (még) együtt örültünk, kinek számít ebben az egykori szerepem? Végül így is, úgy is átmentek volna, hiszen a diáknál csak az iskolának fontosabb, hogy elváljanak egymástól.

Vagyis, ahogyan majd nem halhat meg más helyettünk, az emlékeinkkel is magunkra maradunk.

Ez jutott eszembe tavaly, amikor észrevétlenül elmúlt Vlagyimir Iljics (Uljanov) Lenin, *rogylszja v Szimbirszke*, születésének 150. évfordulója, szegényt még a nagy ünnep alkalmából sem vitték ki egy kicsit a levegőre a mauzóleumból. Most meg már annak is ötven éve, hogy érettségiztünk, igaz, mindenféle karanténügyek miatt ezt se nagyon ünnepeltük.

A valahai nagy nap ismét rám piritott, legalább az idő elképesztően gyors múlásának közhelyével. A valahai 100. születésnap világraszóló ünnepe a gimnáziumban ért minket. Padtársam nem kis kajánsággal számolt be arról, hogy a Togliattiról, az olasz kommunista pártvezérről elnevezett autógyár sokáig Fiat Fiatovicsnak nevezett kocsijait állítólag VILSZTO-nak fogják nevezni. Értik, ugye: a Nagy Októberi Forradalom Atyjának névbetűi, és a száz – oroszul. (Nem tudom, Togliatti érdemének vagy bűnének tekintsem, hogy annak idején az ő választási pozícióját nem akarta rontani a Moszkvából vezérelt magyar pártvezetés azzal, hogy sebtiben kivégzik Nagy Imrét. Így szegény néhány hónappal tovább élhetett.) Aztán megtudtuk, hogy Tiszasz-

derkényt az ünnep alkalmából Leninvárosra fogják átnevezni, mire én is kajánkodtam, hogy miként Sztálinvárosból Dunaújváros lett, abból is lesz még Tiszaújváros. (És tényleg.)

Alanyi jogon ilyen készültünk tehát az ünnepre, amúgy ifjúságunk fontosabb elfoglaltságai közepette mi sem tudhattunk mindent, a Togliatti-történet megismerésére is kellett pár évtizedet várakoznunk. De nem tudtuk azt sem, aminek tudása állapotbéli kötelességünk lett volna. Így azt sem, hogy az 1969–70-es tanév kezdetén közhírré tétetett: áprilisban, a nagy napon minden osztálynak önálló megemlékezést kell tartania. Ezt nemcsak szigorúan ellenőrzik majd, hanem értékelni is fogják. Voltak ehhez bizonyos szempontok, az ünnepség méltó voltát (hogy ne mondjam: méltóságát) és színvonalát illetően. Ezért is jelentették be jó előre, hogy legyen elegendő időnk a felkészülésre. Akik különösen nagyszerű (mert mindegyiknek annak kellett lennie) rendezvényt tartanak, azokat nyilvánosan meg fogják dicsérni. Az is jobb, mint a fenékbe rúgás, mondtuk volna magunkban, ha eljut hozzánk e páratlan lehetőség híre.

De valamiképpen nem így történt. A feladatról mindössze két nappal korábban (de lehet, hogy csak az előző nap) értesültünk, amikor egyik tanárunk rákérdezett, hogy állunk az előkészületekkel. Úgy tettünk, mintha minden rendben lenne. Amúgy roppant egyszerű oka volt alulinformáltságunknak. Akkoriban már második éve nem volt igazi osztályfőnökünk, mert szegényt elütötte egy teherautó, ami Istennek hála nem volt végzetes, de viszonylag könnyű sérüléseinek így is olyan szövődményei támadtak, hogy majd két tanéven át nélkülöznünk kellett szeretett személyét. Mélyen hívő keresztényként a maga részéről finoman és határozottan ki nem állta a rendszert. Ennek persze nem adhattott hangot, de bizonyos esetekben a „pofa be, gyerekeim, és gondolatszabadság” jelmonddal instruált minket.

Ott álltunk tehát, a közeli katasztrófa fenyegetésével: csak egy nap maradt a hét hónapos előkészület pótlására. Szorongásunkat fokozta, hogy ismervén iskolánk ideológiai felelősének éberségét és elvhűségét, nem ok nélkül tarthattunk attól, hogy akaratlan szabotázsunkból akkora botrány lehet, hogy az a következő évben esedékes érettséginket

jócskán megnehezítheti. Mi több, az amúgy is bizonytalan kimenetelű egyetemi felvételünket is kétségessé teheti.

És innen jönnek az én emlékeim. A válsághelyzet némely vonatkozásában Rejtő Jenő ötleteit idéző, nagyvonalú és sikeres megoldása máig némi büszkeséggel tölt el. Tizenhét évesen az ember nem nagyon búsong jövődől kockázatokon. Azok arra valóak, hogy röhögjünk rajtuk. Fel a fejfel, idéztem Tuskó Hopkinstól, majd kitalálunk valamit. Nem olyan tehetséges a világ, hogy túl ne járjunk az eszén. És kockázatokkal nem számoló ifjú kreativitásom megtalálta az egyetlen lehetséges forgatókönyvet, amit válságstábnunk megnyugodva el is fogadott. A kiindulás a következő volt: iskolánk tanári kara nem tud annyi párthű ellenőrző-minősítő csapatot kiállítani, hogy egy-egy osztályban öt-hat percnél többet tölthessenek. Következésképpen elegendő egy tízperces produkció, aztán csak elviszi őket a bolsevik ördög. Majd valaki figyel a folyosón, mikor közeledik a bírálóbizottság, és akkor az ünnepségnek éppen azon a pontján fogunk tartani, amire benyitnak. Egy tízperces műsort pedig egyetlen délután össze tudunk ütni, úgyszemint maradnak még annyit sem. Dolgunkat megkönnyítette, hogy addigra már töltöttünk annyi időt iskolában, és volt annyi énekóránk, hogy tudjuk: a nem feltétlenül muzikalitásáról nevezetes Lenin kedvenc zeneműve Beethoven *Appassionata* szonátája volt. Ezt, rá emlékezve, akár végig is hallgathattuk volna, de ezt nem mertük megkockáztatni. Pedig ezt a darabot hallgatva sóhajtott szegény Lenin elvtárs, hogy milyen jó volna, ha mindig ilyesmiben gyönyörködhetne (amivel alighanem az egész világ jól járt volna), de hát a világforradalom aktuális szakaszában ezt nem tehette. És édes-bús érzeményekkel érző szívében visszament hivatali asztalához gondoskodni a cári család kiirtásáról. (Akkoriban természetesen nem tudtunk erről a hősi önfeláldozásáról.)

Ha tehát nem is adhattuk át magunkat az egyetemes zeneirodalom e remekművében való gyönyörködésnek, de a zene megvolt. A tételek remekül tagolták műsorunkat. Verset gyorsan találtunk hozzá, ehhez volt segédanyag bőven, ahogyan Lenint dicsérő klasszikus idézetekből is, nem szólva az ünnepelt magvas gondolatainak gyűjteményéről. Mindebből nem volt nagy művészet összeollózni valami ünnepi beszédszerűséget (ez kötelező volt!), aminek készre szerkesztése, némi kollektív bölcselkedés után, rám maradt. (Nem adnám egy vak lóért, ha ma elolvashatnám. Azt nem gondolom, hogy nagyon pártszerű lett volna, alighanem valami történelmi montázs lehetett, tetézve az orosz avantgárd méltatásával – elvégre rajz tagozatos

osztály voltunk! –, folytatva a filmművészet születésének nagy korszakával, különös tekintettel *A Patyomkin cirkáló*ra. Arra emlékezni vélek, hogy belekevertem a nagy orosz realisták méltatását, mindehhez pedig maga Lenin elvtárs lett a vörös farkok...)

Akkor még nem tudtuk, hogy Patyomkin herceg, a nevezetes cirkáló keresztempja nemcsak egy filmcímben kísért körünkben. De öntudatlanul is az ő modelljét követtük. Egy néhai cárnő néhai kegyence azt akarta megmutatni az uralkodónak, hogy birodalmában mily boldog az istenadta nép. Ezért ha valóságos házakat nem is tudott építeni a muzsikovoknak, gyönyörűséges házhomlokzatokat építtetett. Lehet, valami előérzet készítette erre, bár nem tudhatta, hogy nevét egy halhatatlan film címe is megörökíti, mindenesetre olyan díszleteket alkotott, hogy a kései mozcinálók sem különbeket. Aztán a sosem volt falvak útjain elszáráztatta előttük Nagy Katalint. Állítólag az sem zavarta, hogy hiába a nagy orosz telek, éppen akkor nem volt hó: sóval szóratta föl az útvonalat, az is szép fehéren csillogott, és még csúszott is. Utána pedig jutányosan összegyűjthették a muzsikovok. Lehet, hogy ez máskor esett meg, az is lehet, hogy mindezt csak Patyomkin ellenfelei találták ki, és csak attól vált hitelessé, hogy valamiképpen kifejezett valamit az orosz politikai kultúra teatralitásából. A módszer mindenesetre követésre talált, Patyomkin találmányát a sztálini időkben fejlesztették tökélyre, amikor a nyugati értelmiség színe-javát kápráztatták el a kommunizmus nagyszerűségét bizonyító kulisszákkal. A hazatérő vendégek lelkesen hirdették a születő új világ nagyszerűségét, Trockij nem csekély bosszúságára. Ő ugyanis, bár az általa elképzelt forradalom talán a Lenin–Sztálin-modellnél is borzasztóbb lett volna, megpróbálta felnyitni a Szovjetunióért rajongó entellektüelek szemét, de azok sokáig nem szabadultak a látottak hatásától.

Hiába, Patyomkin gróf mégiscsak zseni lehetett. Ha már említettem, nem állom meg, hogy ne utaljak arra: ötlete, mármint a díszletekkel való megtévesztés nemes eszméje Rejtő Jenőt is megihlette, ahogyan azt az Igori büntetőtelep működése mutatja *A három testőr Afrikában* című opusban. Ahol mindenki szükségletei szerint részesül minden jóból, amit a meg nem épített vasútvonal árának töredékéből is fedezni lehet, de csak addig, amíg nem akar tudni semmit, vagyis ahogyan Csülök, alias John Fowler mondja, „aki gondolkozni mer, azt elviszi az ördög”. Vagyis Rejtő Jenő abszolút ideológiamentesen és pokoli iróniával egy parodisztikus kalandregénybe építette be a szovjet modell kirakatvárosainak paródiáját. Amit, tudtom-

mal, azóta sem vett észre a Rejtőben (aki a maga módján és műfajában kétségkívül zseni volt) nagy íróit is látó szakirodalom.

Végeredményben mi is egy Patyomkin-műsorral remekeltünk 1970. április 22-én. A nagy napon álltak a valóságos és az eszmei díszletek. Fölkerült a táblára egy központilag biztosított Lenin-plakát, beélesítettük a lemezjátszót a Beethoven-lemezzel, és vártuk Nagy Katalin cárnő reinkarnációit. Szerencsésen meg is érkeztek. A forgatókönyv (és a lemezjátszó) működött, ki hinné, de amikor beléptek, éppen az *Appassionatánál* jártunk, szólt Lenin elvtárs kedvenc szonátája, akármeddig elhallgattuk volna, majd elhalkult, és jött a vers, aztán rövid, ám nagy ívű szónoki beszédem, amelynek első bekezdése után a megfigyelők delegációja szomorú szívvel elköszönt, pedig még tíz perc sem telt el. A beszédet nem is folytattam, aztán indult a szonáta harmadik tétele, *Allegro ma non troppo*, vagyis nem nagyon gyorsan. (Mintha Beethoven is tudta volna, hogy egy ünnepségen sem szabad semmit elsietni.)

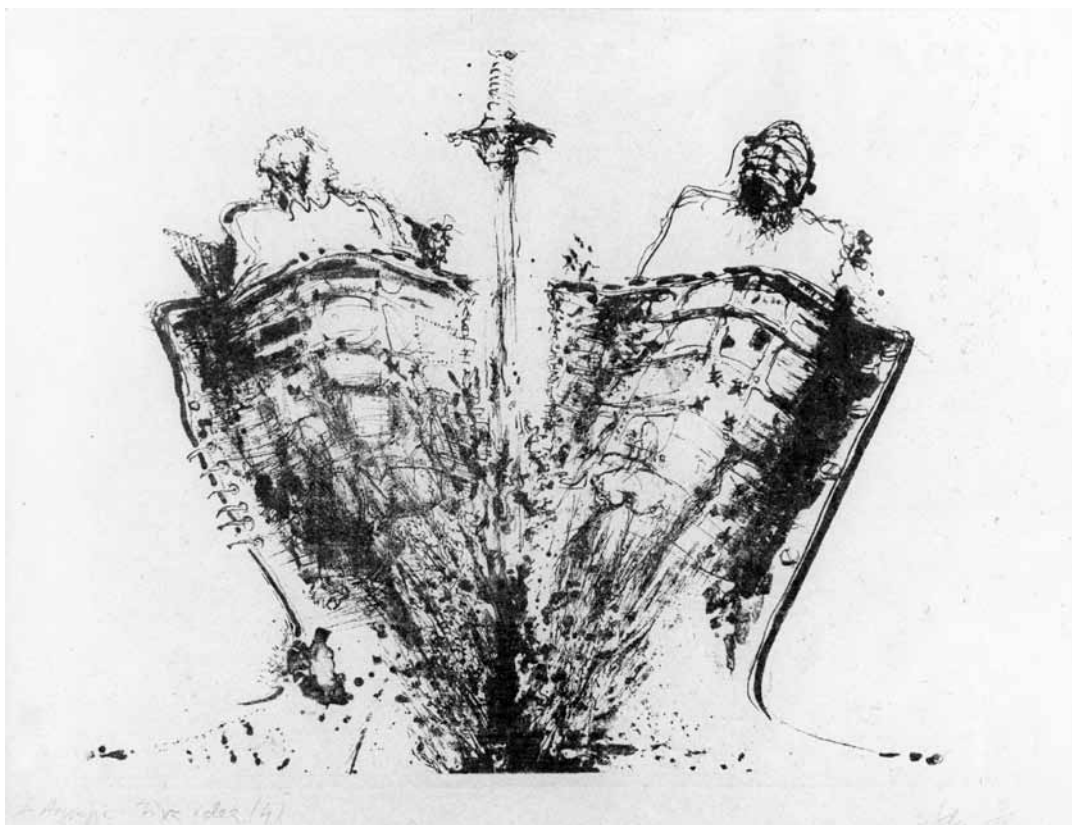
Távoztában a bírálók delegációját vezető jobb sorsra érdemes tanár búcsúzóul azt mondta, hogy szívesen maradtak volna még, hallgatva nagyszerű

rendezvényünket és Szvjatoszlav Richter zseniális játékát, de fájdmukra (nem a miénk) más osztályokba hívta őket a kötelesség (vagy az osztályharc).

Az értékeléskor kiemelt dicséretet kaptunk. Díjak nem voltak, mert ahhoz rangsorolni kellett volna a produkciókat – ami a leponozott rendezvények készítőit fölöttebb kellemetlen helyzetbe sodorhatta volna. Az ebből származó kellemetlenségeket közmegegyezéssel igyekezett az iskola elkerülni. Így aztán nem kaptunk piros pontokat vagy (vörös) csillagokat.

Egy ideig még volt bennünk némi szorongás, hogy utólag nem bukunk-e le, de megúsztuk. Talán éppen azért, mert osztályunk kétharmada megbízható káderyerekekből állt – akiket a kisebbség besúgása nélkül is a rendszer támaszaiként tartottak számon.

Én nem felejtettem el ezt a történetet, mert ez az én történetem. Osztálytársaimnak már napokkal később sem jelentett sokat, félszáz év elteltével nyilván semmit. Ezért vagyok magányos az osztálytalálkozókon. Meglehet, már akkor is az voltam, amikor még naponta együtt voltunk.

ADY JÓZSEF, Fixa idea, 1980, litográfia